

УДК 339.56:341.72

Шайда О. Є.
Полякова Ю. В.

Львівський торговельно-економічний університет

РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У ПЕРЕОРІЄНТАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОГО ВЕКТОРА УКРАЇНИ

Досліджено основні заходи сучасної вітчизняної економічної дипломатії. Проаналізовано головні тенденції розвитку зовнішньоторговельної діяльності України. Зроблено оцінку перспектив переорієнтації української економіки на європейський ринок.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, євроінтеграція, економічна дипломатія, економічні санкції, євроінтеграційна стратегія.

Постановка проблеми. Для сучасної України зовнішньоекономічна діяльність є пріоритетним напрямом державної політики, оскільки вона забезпечує розвиток вигідної торгівлі та сприятливого інвестиційного клімату. Україна є державою з відкритою економікою, де експорт та імпорт товарів і послуг відіграють значну роль у створенні ВВП, тому відповідність зовнішньоекономічного курсу економічним інтересам нашої країни має величезне значення.

Реалії новітньої української історії вимагають більш чіткого окреслення нашою державою геополітичних орієнтирів та їх підтвердження зовнішньоекономічними результатами.

Російська агресія проти України та гібридна війна, яка розпочалася у 2014 р. як реакція на

Революцію гідності, поставили перед вітчизняною економічною дипломатією, з одного боку, завдання посилення зовнішньоекономічної співпраці з ЄС, сприяння переорієнтації національного товаровиробника на європейський ринок, а з іншого – пошуку відповідних інструментів захисту економічної безпеки в умовах торговельного конфлікту з Росією. Водночас виникли підстави з'ясувати доцільність участі України в регіональній інтеграції на пострадянському просторі у форматі СНД, де Росія є беззаперечним регіональним лідером і беззастережно використовує економічні взаємовідносини для досягнення своїх політичних цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденції розвитку економічної дипломатії, інстру-

ментарій вирішення її завдань та механізмів захисту економічних інтересів держави у сучасному глобалізованому світі аналізувалися в роботах багатьох зарубіжних та вітчизняних учених, економістів-міжнародників, серед яких варто згадати Г. Кіссінджера, М. Лебедева, Г. Ніколсона, Г. Каррона де ла Каррьєра, О. Сагайдак, П. Сардачука, О. Шарова, В. Вергуна, К. Фліссака, В. Нижника та ін. Проблеми європейської економічної інтеграції, перспективи інтеграції України до ЄС та питання зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з країнами ЄС досліджуються в роботах вітчизняних учених: В.Г. Андрійчука, О.І. Білоган, Т.Л. Вишинської, Л.Л. Прокопенка, Ю.Г. Козак, Н.Ю. Мушинської, С.О. Радзівської, А.Ю. Сібекиної.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на достатню кількість досліджень теоретичних питань щодо зовнішньої торгівлі України, необхідно зробити детальний аналіз географічної структури торгівлі товарами й послугами, виявити основні тенденції та напрями її розвитку і дослідити їх співставність із вектором розвитку вітчизняної економічної дипломатії в умовах протистояння України російській гібридній війні.

Мета статті полягає в аналізі ролі економічної дипломатії України у трансформації зовнішньоекономічної діяльності держави відповідно до євроінтеграційної стратегії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економіка України є глибоко інтегрованою до глобальної системи міжнародного господарства. За таких умов для економічного розвитку нашої держави величезне значення має стан зовнішньої торгівлі. На сучасному етапі перспективи розвитку зовнішньоторговельної діяльності суб'єктів господарювання визначаються її здатністю адаптуватися до мінливих умов функціонування міжнародних економічних відносин.

Розвиток зовнішньоторговельних відносин України з її нинішніми іноземними партнерами перебуває під впливом політичних, економічних та інших чинників. Цілком закономірно, що напруга у відносинах України з Росією та необхідність зовнішньополітичної оцінки цих подій суб'єктами світового співтовариства потребують корекції зовнішньоекономічної стратегії держави з використанням інструментів економічної дипломатії. Це визначає зміни тенденцій розвитку української зовнішньої торгівлі.

Варто відзначити, що міжнародна економічна дипломатія миттєво відреагувала на дії Росії, спрямовані на дестабілізацію внутрішньополітичної ситуації в Україні, використавши інструмент економічних санкцій проти окремих російських посадовців, підприємств та галузей економіки.

Європейський Союз почав надавати Україні активну підтримку ще під час Революції гідності, адже саме відтермінування підписання Угоди про асоціацію з ЄС викликало таке неймовірне збурення в українському суспільстві. Ця підтримка абсолютно однозначно виявлялася і з початком анексії Криму та введенням російських військ на територію України. Зрозуміло, що першочерговим дипломатичним завданням української влади стало підписання Угоди про асоціацію України та ЄС, яке відбулося у два етапи: 21 березня 2014 р. було підписано політичну частину, 27 червня 2014 р. – економічну частину.

Протягом 2014–2017 рр. Угоду ратифікували Верховна Рада, Європарламент, а також національні парламенти усіх країн ЄС. Рада ЄС затвер-

дила Угоду про асоціацію з Україною та ЄС, таким чином, Європейський Союз остаточно завершив її ратифікацію. У повному обсязі Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом набрала чинності 1 вересня 2017 р. [1].

Водночас поки тривали всі необхідні підготовчі процедури в процесі підписання Угоди, Європейський Союз із метою надання Україні практичної економічної підтримки запровадив для країни режим автономних торговельних преференцій: одностороннє (з боку ЄС) скасування ввізних мит, яке стосується 94,7% від усього обсягу промислових товарів і 83,4% сільськогосподарських товарів та харчової продукції, що імпортуються Євросоюзом із нашої держави. Відповідний Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 374/2014 від 16 квітня 2014 р. про скасування або зниження мит на товари, що походять з України, набув чинності 23 квітня 2014 р. Це рішення мало на меті підтримати українську економіку та відкрити доступ до європейського ринку нашим товаровиробникам, які втратили можливість збуту своєї продукції на ринку Росії. По суті, пільговий торговельний режим став складовою частиною розширеного пакету економічної та фінансової допомоги ЄС Україні.

Ще одне досягнення української економічної дипломатії можна датувати 1 січня 2016 р., коли розпочалося тимчасове застосування Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у частині поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. Водночас завершив свою дію режим автономних торговельних преференцій, і з 1 вересня 2017 р. Угода про асоціацію між Україною та ЄС набрала чинності в повному обсязі. 1 жовтня 2017 р. почали діяти додаткові торгові преференції ЄС для України. А з 1 лютого 2018 р. Україна набула повноправного членства в Регіональній конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження (Пан-Євро-Мед) [2].

Таким чином, заходи, реалізовані на найвищому рівні, забезпечили для зовнішньої торгівлі України необхідні умови для того, щоб переорієнтуватися на один із найбільших і найперспективніших ринків світу.

Водночас починаючи з березня 2014 р. в Україні почали вводитися санкції або обмежувальні заходи стосовно громадян і юридичних осіб РФ. Рішенням РНБО України припинила будь-яке військово-технічне співробітництво, а також співробітництво у війсьній сфері та сфері безпеки з Російською Федерацією. Постановою уряду «Про заборону ввезення на митну територію товарів походженням із Росії» № 1147 від 30 грудня 2015 р. була введена з 10 січня 2016 р. заборона на російські товари. 18 грудня 2018 р. Кабінет Міністрів України продовжив заборону на ввезення в Україну затвердженого переліку російських товарів до 31 грудня 2019 р. [3].

Російська агресія продемонструвала недоцільність продовження дії ще одного дипломатичного документа, який свого часу декларував наявність дружніх та партнерських відносин між Україною та Росією як двома рівноправними учасниками міжнародних відносин. На підставі Указу Президента України Петра Порошенка від 17 вересня 2018 р. та законопроекту № 0206, прийнятого Верховною Радою України 6 грудня 2018 р., було припинено дію Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією, підписаного 31 травня 1997 р. [4].

Водночас Україна остаточно демонструє перенесення центру ваги вітчизняної дипломатії на

європейський простір, переглядаючи доцільність участі в міжнародних структурах, сформованих на пострадянському просторі. 22 травня 2018 р. Президент України Петро Порошенко оприлюднив Указ «Про припинення дії для України окремих міжнародних договорів, укладених у рамках Співдружності Незалежних Держав» та заявив, що Україна відкликає всіх своїх представників з усіх статутних органів СНД [5].

Як бачимо, вітчизняна дипломатія реалізувала цілу низку кроків, які мають на меті вихід України зі сфери домінування зовнішньополітичних інтересів Росії як на пострадянському просторі, так і у форматі двосторонніх відносин.

Варто дослідити, чи змога українська економіка трансформуватися і продемонструвати відповідність євроінтеграційному курсу нашої держави за період підписання Угоди про асоціацію з ЄС, а також чи зменшилася залежність нашої зовнішньої торгівлі від партнерства з Росією та країнами СНД.

Динаміка експортно-імпортних операцій в Україні останніми роками демонструє тенденцію, зумовлену впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, серед яких головну роль відігравали російська гібридна агресія проти України та пов'язані із цим зміни в обсягах та структурі видатків державного бюджету, що, своєю чергою, вплинуло на обсяги й структуру української зовнішньої торгівлі, особливо імпорту товарів до України.

Починаючи з 2013 р. спостерігається спад зовнішньоторговельного обороту товарами та послугами як в Україні у цілому, так і в розрізі зовнішньої торгівлі з ЄС, країнами СНД та Росією (рис. 1).

Водночас простежується зростання питомої ваги торгівлі товарами та послугами з країнами ЄС. У 2017 р. вона становила 40,6%, що значно перевищує показник 2013 р. З рис. 2 видно, що на тлі напруження відносин із Росією зменшується питома вага держави-агресора з 27,6% у 2013 р. до 13,7% у 2017 р. (щоправда, показник 2016 р. становив 13,6%). Абсолютно чітко можемо спостерігати зміну зовнішньоторговельних пріорите-

тів України та її підтвержену переорієнтацію з пострадянського простору на європейський ринок, оскільки переважання частки зовнішньої торгівлі з СНД у 2013 р. (35,4% проти 32,2% частки торгівлі з ЄС) змінилося впевненим зростанням торгівлі з ЄС до 40,6% у 2017 р. В умовах протистояння з Росією посилення зовнішньоторговельної співпраці з країнами ЄС має сприяти зміцненню вітчизняної економіки та спроможності України зберігати свою економічну незалежність від Росії.

Проаналізуємо, які тенденції спостерігалися у зовнішній торгівлі товарами та як позначилося на ній прийняття Угоди про вільну торгівлю з ЄС, а також обмежувальні заходи щодо торговельних операцій із Росією.

Дані митної статистики Державної фіскальної служби дають підстави стверджувати, що торгівля України з країнами ЄС зростає швидше, ніж з іншими державами [7].

Динаміка структури експорту товарів за період із 2002 по 2018 р. дає підстави зробити однозначний висновок про зростання частки ЄС в експорті товарів починаючи з 2013 р. Цей ряд добре згладжується лінією тренду, яку описує поліноміальне рівняння другого ступеня. Функція демонструє нам чітку зростаючу тенденцію показника, що свідчить про розширення присутності наших виробників експортної продукції на ринках ЄС. Натомість можемо простежити стрімке падіння питомої ваги експорту товарів як до Росії, так і до СНД (рис. 3).

Аналізуючи питому вагу ЄС, СНД та Росії в імпорті товарів до України, можемо також зауважити, що після 2013 р. цей показник зростає стосовно ЄС та демонструє падіння стосовно СНД та Росії. Але ми бачимо зворотну динаміку після 2016 р.: імпорт товарів з ЄС знижується з 43,7% у 2013 р. до 40,9% за 10 місяців 2018 р., натомість частки СНД та Росії зростають із 21,8% до 23,3% та з 13,1% до 14,2% відповідно.

Рис. 3 та 4 дають можливість простежити дуже близьку відповідність тенденції зміни питомої

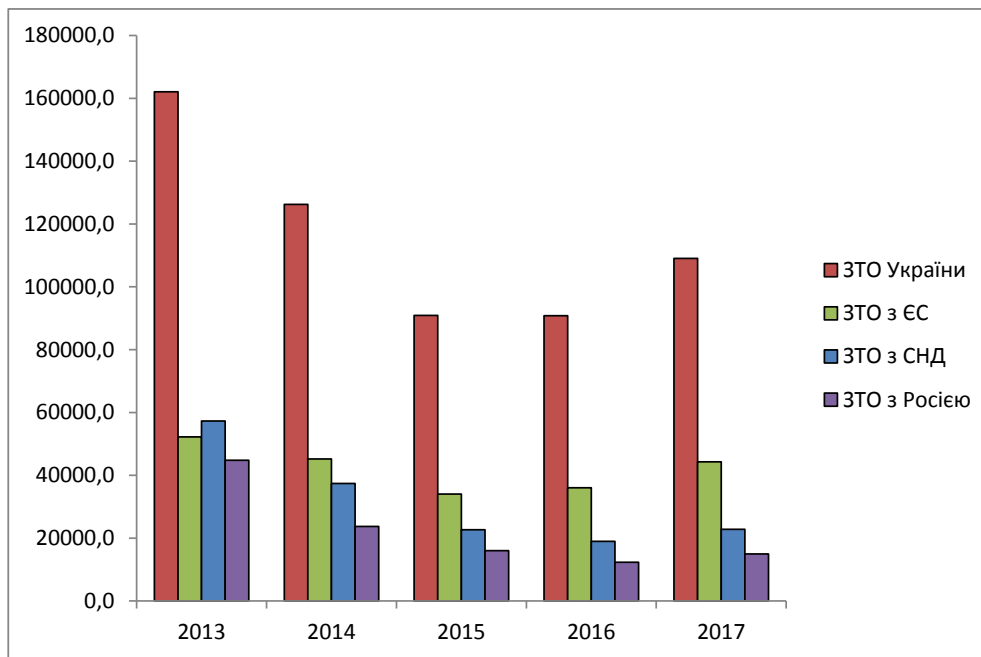

Рис. 1. Динаміка зовнішньоторговельного обороту України товарами та послугами у 2013–2017 рр., млн. дол. США

Джерело: складено на основі [6]

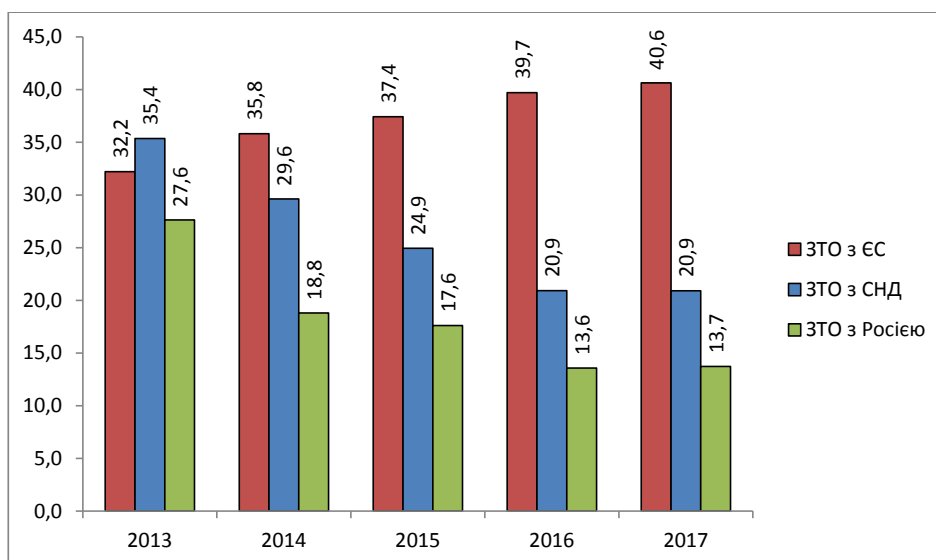

Рис. 2. Питома вага країн ЄС, СНД та Росії у зовнішньоторговельному обороті України товарами та послугами, %

Джерело: складено на основі [6]

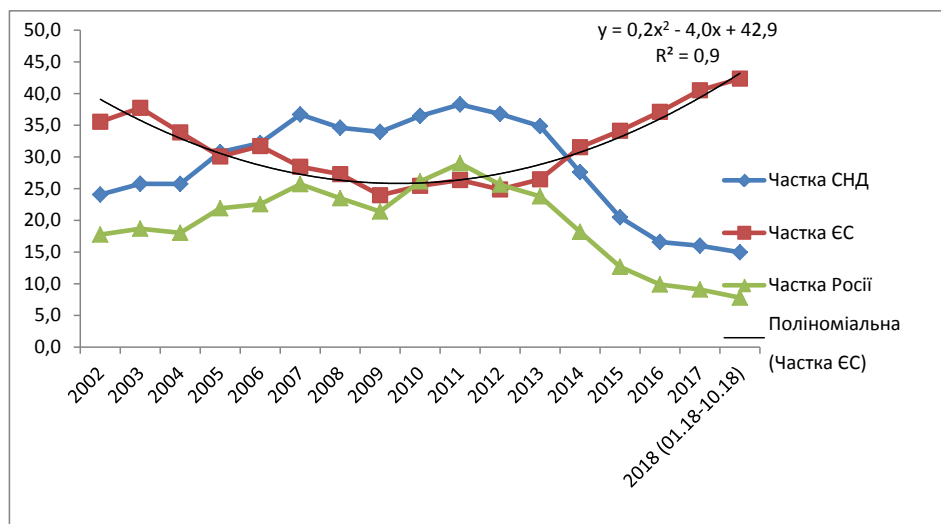

Рис. 3. Динаміка питомої ваги країн ЄС, СНД та Росії в експорті товарів з України у 2002–2018 рр., %

Джерело: складено на основі [6]

ваги СНД та Росії в експорті та імпорті товарів. Це цілком закономірно, оскільки обсяги зовнішньої торгівлі з СНД значною мірою визначалися обсягами торгівлі з Росією.

Таким чином, можемо стверджувати, що поступово відбувається зміна зовнішньоекономічного вектора України. ЄС починає відігравати роль основного торговельного партнера України, експортні потоки вітчизняних товаровиробників переорієнтовуються у європейському напрямку. Серед країн ЄС, що становлять основні експортні ринки, найбільшу питому вагу займають Італія, Німеччина та Польща [8]. Зовнішня торгівля України стала більш географічно диференційованою, її залежність від співпраці з російським бізнесом та суб'єктами господарювання з СНД стала значно меншою. Закономірним є зростання ролі Євросоюзу як торгового партнера України, і перспективи цієї співпраці вагоміші, ніж на російському напрямку.

Висновки. Тенденція до зниження обсягів експорту до Росії триває декілька років. Проте, незважаючи на всі зовнішньополітичні процеси, Росія продовжує залишатися країною, питома вага якої порівняно з іншими партнерами є найбільшою як в експорті, так і в імпорті товарів. Україна продовжує залежати від Росії за важливими торговими позиціями, зокрема енергоносіями, мінеральними продуктами та металопродуктами.

Отже, Україні навіть за умов динамічного зростання абсолютних обсягів нашої зовнішньої торгівлі необхідно і в подальшому розвивати співпрацю з ЄС, яка відбувається за сприятливих умов вільної торгівлі, та намагатися мінімізувати залежність від російського ринку.

Перехід нашої держави до вищої стадії євроінтеграції – економічного союзу – є тривалим процесом. Українська економіка сьогодні перебуває на етапі входження до господарського комплексу єдиного ринку ЄС. Інтеграція до ЄС є головним

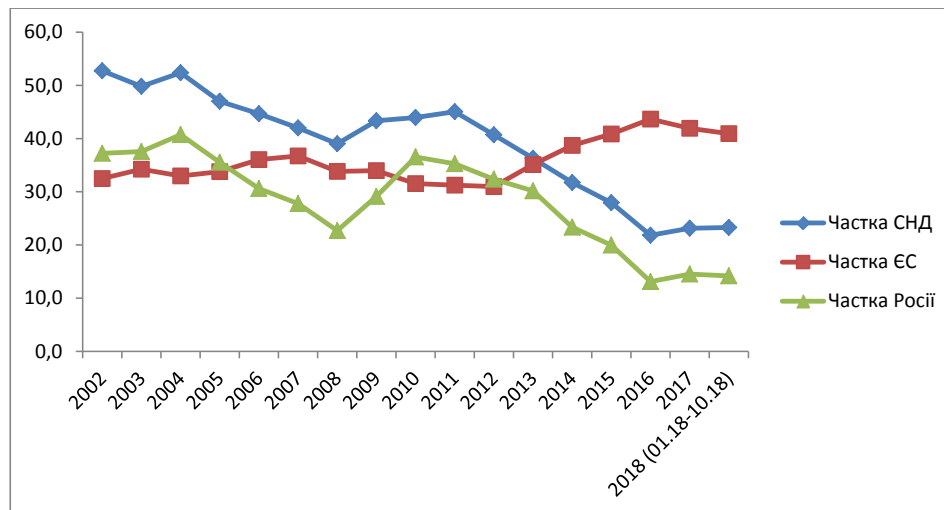

Рис. 4. Динаміка питомої ваги імпорту товарів з ЄС, СНД та Росії у 2002–2018 рр., %

Джерело: складено на основі [6]

напрямом реформування нашої економіки, і саме він визначає зовнішньоекономічний вектор нашої держави. Його реалізація залежить від ефективних і своєчасних дій нашої економічної дипломатії, яка в нинішніх реаліях покликана протидіяти

негативним наслідкам торговельного конфлікту з Росією та забезпечити вітчизняним товаровиробникам можливість переорієнтації своєї зовнішньоторговельної діяльності на перспективний ринок Європейського Союзу.

Список літератури:

1. Офіційний сайт Європейської Комісії. URL : <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/ukraine>
2. Офіційний сайт Представництва України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії. URL : <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/trade-and-economic/atm>
3. Ембарго на російські товари: експерт розповів про вплив заборони на економіку РФ. URL : <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/embargo-na-import-rossiyskoy-produkcii-ekspert-rasskazal-o-vliyanii-zapreta-na-ekonomiku-rossii-1199107.html>
4. Офіційний сайт Президента України. URL : <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-pro-pripinennya-diyi-dogovoru-pro-d-51950>
5. Офіційний сайт Президента України. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1392018-24202>
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. URL : <http://sfs.gov.ua>
8. Діденко С. Стало відомо, з якими країнами та чим протягом року торгувала Україна. URL : <https://ua.news/ua/stalo-vidomo-z-yakymy-derzhavamy-ta-chym-protyagom-roku-torguvala-ukrayina>

Шайда О. Е.

Полякова Ю. В.

Львівський торгово-економічний університет

РОЛЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДИПЛОМАТИИ В ПЕРЕОРИЕНТИРОВАНИИ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОГО ВЕКТОРА УКРАИНЫ

Резюме

Исследованы главные мероприятия современной экономической дипломатии. Проанализированы основные тенденции развития внешнеторговой деятельности Украины. Произведена оценка перспектив переориентирования украинской экономики на европейский рынок.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, евроинтеграция, экономическая дипломатия, экономические санкции, евроинтеграционная стратегия.

Shaida O. E.

Poliakova Ju. V.

Lviv University of Trade and Economics

THE ROLE OF ECONOMIC DIPLOMACY IN THE REORIENTATION OF THE FOREIGN ECONOMIC VECTOR OF UKRAINE

Summary

The given article outlines the main measures of modern domestic economic diplomacy. The analysis of the main tendencies of development of foreign trade activity of Ukraine is carried out. The estimation of perspectives of reorientation of the Ukrainian economy to the European market is made.

Keywords: foreign economic activity, eurointegration, economic diplomacy, economic sanctions, eurointegration strategy.